

Motion till riksdagen

1986/87:Ju128

Oskar Lindkvist och Karl-Erik Svartberg (s)

Anhållande och häktning, m. m.

(prop. 1986/87:112)

Den som misstänks för brott måste under vissa förutsättningar kunna berövas friheten under utredningen genom anhållande och häktning. Även kortvariga frihetsberövanden utgör emellertid allvarliga ingrepp i den personliga integriteten. Det krävs därför en ömtålig avvägning när det gäller att avgöra om anhållande eller häktning skall få ske eller inte.

Med de begränsade resurser som samhället har för att bekämpa olika former av brottslighet måste polisens utredningsverksamhet kunna bedrivas så effektivt som möjligt.

Ett stort antal häktningar sker för närvarande för att förebygga fortsatt brottslig verksamhet från den misstänktes sida. Självklart finns det många situationer där det skulle framstå som orimligt om inte samhället kunde sätta ett omedelbart stopp för nya brott från den misstänktes sida. Men å andra sidan måste man komma ihåg att även den som häktas och döms till fängelse förr eller senare kommer ut. Risken för nya brott är kanske mindre under pågående utredning än den kommer att vara efter avtjänat straff. Denna häktningsgrund bör därför användas restriktivt och förutsättningarna för dessa tillämpningar bör skärpas.

Ett häktningsbeslut uppfattas av många människor som ett tecken på att den misstänkte är skyldig, trots att det bara är en processuell tvångsåtgärd. Många gånger bör häktning kunna ersättas med mindre ingripande åtgärder, t. ex. anmälningsskyldighet, övervakning och reseförbud.

Vi instämmer i häktningsutredningens grundtankar att användningen av straffprocessuella tvångsmedel, som medför frihetsberövande, bör begränsas. Detta står i överensstämmelse med de allmänna kriminalpolitiska strävandena att ge företräde åt åtgärder som innebär minskad användning av frihetsberövande.

Vi instämmer också i kriminalvårdsstyrelsens yttrande som föreslår icke frihetsberövande alternativ till häktning, nämligen att de befintliga instituten övervakning, reseförbud och anmälningsplikt utvidgas.

I anledning av propositionen får vi därför framföra följande invändningar och förslag beträffande anhållande och häktning m. m.

1. Propositionen går emot häktningsutredningens direktiv vad gäller recidivfara (risk för återfall i brott). "Förslaget innebär inte någon minskning av möjligheterna till häktning i förhållande till gällande ordning," anges det bl. a. i propositionen. Möjligheterna att häkta vid bl. a. recidivfara utökas i stället. Detta beror 1) på att propositionen vad gäller beviskravet strukit utredningens föreslagna rekvisit "påtaglig" och kvar blir bara "risk"

för fortsatt brottslig verksamhet och 2) på att man generaliserat bevistemat ytterligare (i stället för att gå motsatt väg, vilket rättssäkerhetshänsyn talar för).

Häktningsutredningens förslag bör sålunda godtas i denna del. Om inte utredningens förslag om recidivfara godtas, är det att föredra att behålla det gamla bevistemat och föreskriva beviskravet "skäligen befaras" för samtliga häktningsgrunder. Detta beviskrav är språkligt sett starkare än "risk", eftersom det innehåller en bestämning av graden av fara (=risk): den skall vara skäligen.

I propositionen har man bortsett från aspekten att häktning på grund av recidivfara är systemfrämmande, eftersom det lätt blir fråga om förtida straffverkställighet. Denna häktningsgrund bör därför begränsas i lag och användas med stor försiktighet.

Vi anser att nivån på beviskraven för anhållande och häktning skall vara: För anhållande skäligen misstanke i skuldfrågan och skäligen befaras för samtliga häktningsgrunder; för häktning sannolika skäl i skuldfrågan och sannolika skäl för samtliga häktningsgrunder.

Att man i propositionen laborerat med "risk" som beviskrav får också konsekvenser för propositionens förslag till bestämmelse för rättegångsbalken (RB) 24:6 och utredningsanhållandet. Vi föredrar lösningen i betänkandet, som anknöt till häktningsskälerna och därmed gjorde det möjligt att i vissa fall anhålla någon såsom "skäligen misstänkt".

Eftersom risken för avvikande etc. inte är graderad i häktningsregeln (det är den i dag genom "skäligen" och i betänkandet genom "påtaglig" risk) finns det ingen grund för att arbeta med en mindre risk vid anhållande än vid häktning. Följden skulle bli att anhållande skulle kunna beslutas också då inte någon risk för avvikande etc. föreligger, vilket förefaller minst sagt betänkligt.

2. Förslaget om utredningshäktning, häktning på "skäligen misstanke", är riskabel ur rättssäkerhetssynpunkt särskilt som det – på grund av de nedkortade fristerna – ändå finns en risk för att beviskraven de facto kommer att skäras ned i praxis. Faran för rättssäkerheten blir inte mindre av att försvaret dessutom kommer att tvingas arbeta med ett ännu sämre material än i dag. Det finns ingen garanti i förslaget för att försvararen får en häktningspromemoria ens vid häktningsförhandlingen, vilket minskar möjligheterna till ett effektivt försvar. Risken är vidare, att undantaget om häktning på "skäligen misstanke" smittar av sig på häktningspraxis i allmänhet. Tingsrätten kommer nämligen att ställas inför det delikata valet att antingen "anse" att det föreligger sannolika skäl i skuldfrågan eller att slå fast att endast skäligen misstanke är för handen – något som får som "påföljd" omhäktningsförhandling inom en vecka. En viss arbetsbelastning skulle alltså kunna tänkas öka tingsrättens benägenhet att häkta på grund av förmenta "sannolika skäl".

Vi föredrar att man behåller kravet på sannolika skäl för häktning.

3. Eftersom det föreslås att rallareparagrafen avskaffas, finns det ingen anledning att behålla möjligheten i 25:1 första stycket till reseförbud vid flyktfara + fängelsebrott. Det är bättre att göra det nuvarande andra

stycket i paragrafen till huvudregel för samtliga häktningsgrunder och låta den nuvarande andra punkten i första stycket "Oberoende av brottets beskaffenhet" etc. placeras som ett andra stycke. Man får då klarare fram reseförbudets och anmälningsskyldighetens funktion som substitut för anhållande respektive häktning.

4. I nu gällande 24:7 föreskrivs, att anmälan om gripande "skyndsamt" skall göras hos åklagaren och att denne efter förhör "omedelbart" har att besluta i anhållandefrågan.

Inställelse för förhör skall i dag enligt 24:8 ske "så snart det kan ske" (så snart som möjligt i propositionens 24:8). Trots lagtextens krav på snabba åtgärder har sedan länge ett stort antal gripna personer hållits gripna över natten för ett beslut i anhållandefrågan dagen efter gripandet. Detta åsidosättande av lagens ordalydelse (till den misstänktes nackdel) har ägt rum av hänsyn till polisens och åklagarnas arbetsförhållanden. Om man nu avser att konservera denna orättfärdiga praxis, bör man i lagen som det sägs i direktiven "precisera den tid som den gripne får vara berövad friheten utan att gripandet anmäls till åklagaren".

Mer bestämda tider för ett frihetsberövande bör också gälla de misstänkta som medtas eller hämtas till förhör. Det är ett välkänt faktum, att dessa senare åtgärder ibland används som substitut för ett gripande (se t. ex. SOU 1985:27 s. 262 nederst). Det är dessutom motiverat – som anförs i direktiven – att låta hämtning och medtagande till förhör omfattas av den anmälningsskyldighet till åklagare, som gäller för gripande. Denna fråga, om en samordning av reglerna om gripande, hämtning och medtagande till förhör, är till yttermera visso intimt förknippad med nästa punkt, som gäller hur man skall kunna efterleva Europadomstolens krav på domstolsprövning senast fyra dagar efter det faktiska frihetsberövandet.

5. Med den föreslagna regleringen kommer fyradagarskravet att uppfyllas endast då det gäller gripna misstänkta – vare sig det nu gäller "direkt gripna" eller gripna efter verkställighet av ett anhållandebeslut. Där emot finns inga garantier i förslaget för att bl. a. hämtade eller medtagna misstänkta kommer att få domstolsprövning inom fyra dagar från det faktiska frihetsberövandet.

Vi kan inte finna annat än att argumentationen i dessa frågor är ofullständig och ger en oriktig bild av hur det går till i praktiken. Till detta kommer att det praktiska behovet av att använda andra åtgärder som substitut för gripande kommer att växa i höjden, om fyradagarsfristen enligt lagens bokstav endast kommer att gälla de gripna.

6. Vi instämmer i det särskilda yttrandet av Peter Nobel (bil. 2 s. 203 i SOU 1985:27) som går ut på att tillämpningen av 24:1 tredje stycket om obligatorisk häktning kan komma att leda till att Sverige fälls av Europadomstolen. Även om den i princip ovillkorliga häktningen i dessa fall har vissa undantag, stannar dessa oftast på papperet, eftersom den misstänkte fått på sin lott det starkaste beviskravet i svensk rätt. Att den misstänkte måste göra *uppenbart* att någon häktningsgrund inte föreligger för att undgå att bli häktad, strider för övrigt mot den allmänna rättsgrundsats, som placerar bevisbördan på åklagaren för förutsättningarna för straffexekution

eller andra former av tvångsingripanden.

Mot. 1986/87

Jul28

Om den starka bevispresumtionen i 24:1 tredje stycket verkligen är baserad på ett riktigt antagande om faran för flykt och kollusion (försvårande av utredningen) i sådana fall, måste det vara synnerligen ovanligt att inte häktning skulle kunna beviljas med stöd av huvudregeln i 24:1 första stycket. Och skulle detta mot förmodan inte kunna ske, måste en häktning med stöd av tredje stycket anses vara betänkligt ur humanitär synvinkel samtidigt som det finns en risk för att det faktiskt är fråga om förtida straffverkställighet.

Detta betyder alltså att även om man som häktningsutredningen anser, att regeln inte står i strid med konventionen och förbudet mot obligatorisk häktning, så är regeln enligt vår mening ej acceptabel ur humanitär synvinkel.

7. Det förefaller välbetänkt att avskaffa nuvarande RB 24:20, så att det inte längre blir möjligt att häkta någon på handlingarna då häktningsfrågan väckts i högre rätt. Lika välbetänkt förefaller det dock inte vara att behålla möjligheten att häkta den misstänkte på handlingarna i besvärsmål, sedan häktningsyrkandet ogillats i tingsrätten. Mot bakgrund av Europadomstolens riktlinjer är det otillfredsställande att förhandling skall äga rum först i efterhand efter det att häktning beslutats på handlingarna. Den primära regleringen borde i stället vara att förhandling skall äga rum redan vid första beslutstillfället – eventuellt med hjälp av nya regler om hämtning av misstänkta till häktningsförhandling efter beslut av domstol.

Med den föreslagna regleringen finns nämligen risken att hovrätten på ett sämre underlag än tingsrätten haft (som hört den misstänkte personligen) på handlingarna beslutar att häkta den misstänkte och att denne sedan får sitta häktad upp till fyra dagar innan han eller hon hörs personligen av den rätt som stått för detta beslut. Om han eller hon efter förhandlingen skulle försättas på fri fot, skulle det röra sig om en häktning, som kunnat undvikas om förhandlingen ägt rum redan vid första beslutstillfället i hovrätten.

Det är ur rättssäkerhetssynpunkt otillfredsställande att behålla huvudregeln i 51:8 tredje stycket slutet och i 52:7 tredje stycket slutet, som gör det möjligt att häkta den misstänkte/tilltalade utan att ens kommunicera med honom och/eller hans försvarare. Det enda rimliga är att ha motsatt huvudregel (se SOU 1977:50 s. 214).

Erforderlig lagtext till de föreslagna jämkningarna i propositionen som ovan anges kan skrivas i samband med utskottsbehandlingen.

Hemställen

Med hänvisning till det ovan anförda hemställs

att riksdagen beslutar att jämka förslagen i propositionen i enlighet med vad som anges i motionen.

Stockholm den 21 april 1987

Oskar Lindkvist (s)

Karl-Erik Svartberg (s)